

לישועתך קוינו כל היום

דברי חכמה ומוסר

להתעורר ולעודד לחיזוק החובה היסודית של "דרישת ציון בבנינה והציפיה לישועה"
הנאמרים מידי שבוע ב"ועד חיזוק" בכולל הליכות משה

גליון מס' 7 | שבועה דנחמתא | אלול התשפ"א | ערב ימים נוראים שנת השמיטה

בפתח הגליון

"איזמתי בכל שנה אומדת היא השנה הזאת" (קצות לת"ב, קינה ח')

נמצאים אנו בעיצומה של שרשרת הימים המופלאה, ימי הרחמים והרצון, הימים הנוראים ימי הדין והמשפט, וימי התשובה, והנה בעמדינו בעסק הציפייה והדרישה לציון בבנינה ולגילוי כבוד מלכותו יתברך בעולם, הרי אמנם זהו עסק המחוייב בכל ימות השנה, וכדברי הכתוב בתהילים "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", וכמה תקנות והנהגות יש לנו מחמת חובה יסודית ומרכזית זו במשך כל השנה כולה. אבל ביותר שייך ומחוייב החיזוק בזה בימים האלו, שכן מעיקרם של עבודת ימי ראש השנה הם התפילות על גילוי כבוד מלכותו יתברך ובניין בית המקדש, וכן פיוטי הסליחות מלאים בבקשות ותחינות גדולות לזכות לקץ הגלות והחשת הגאולה השלימה, וזה משום שתי סיבות: האחת משום כבוד שמיים, שכן בימי הדין והמשפט על גורל השנה הבאה אנו מעמידים בראש ובראשונה את בקשתנו ותחינתנו שהשנה הזאת בה נזכה כבר לתיקון השלם בגילוי כבוד מלכותו יתברך, [וידועים דברי הזהר (תיקון כ"ב א'), שאלו המבקשים כפרה ושאר בקשות בימים נוראים רק לצורכם משולים לכלבים הצווחים הב הב, ועיקר התפילה צריכה להיות על הגאולה]. והסיבה השנית, משום גאולתנו ופדות נפשנו, שכן אף הבקשות שלנו על חושך הצרות הרבות, כולם נכללות בבקשה על הגאולה השלימה שתכלול את כל הישועות.

עוד מקור מצינו להתחזק בענין זה בעת הזאת במיוחד, מתקנת ההפטרות של "שבעה דנחמתא", שהרי בכל ימות השנה מפטירים מעניין הקריאה בתורה, ובתקופה זו קבעו ותקנו להפטיר בדברי נחמות הנביאים, לעורר הציפייה והתקווה לטובות הגאולה העתידה, ויעויין בדברי תוס' במגילה (לא: ד"ה ראש חודש), דמבואר שם דיש שייכות בין השבעה דנחמתא לראש השנה, וכן משמעות דברי הרמב"ם (פ"ג מתפילה ה"ט) דמפטירין בנחמות ישעיה מאחר תשעה באב עד ר"ה. וידוע מה שדרשו דרשי רשומות לשייך את הכתוב בשיר השירים "אני לדודי ודודי לי" לימי האלול, והרי עיקר ענין אלו הכתובים בשיר השירים הוא לתאר ההשתוקקות של כלל ישראל להקב"ה ושל הקב"ה לישראל בימי הגלות כמו שהקדים רש"י בתחילת שיר השירים.

בס"ד מרובה זכינו שגליונות "לישועתך קוינו כל היום" שיצאו לאור עד הנה, עלו על שולחן מלכים - מאן מלכי רבנו, והתקבלו בחיבה מיוחדת בקרב בני התורה בכל אתר, ורבים וטובים מעידים שאכן נדרשת יותר שימת לב והתעוררות לקיום חובה יסודית ומרכזית זו של דרישת ציון בבנינה והציפייה לישועה, ובחסדי ה' יתברך זכינו שהיתה התעוררות גדולה בעקבות כך, כן יזכנו ה' שהתעוררות זו תתגבר ותתחזק עד לביאת גואל צדק במהרה בימינו.

תקוותינו ותפילתינו להקב"ה שנוכה שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה שנת גאולה ותשועת עולמים ברחמים רבים, אמן וכי"ר.

יש דור שמצפים למלכותי מיד נגאלים" (ילקוט איכה)

א. הציפייה לישועת ה' בגאולה השלימה, בנחמת ציון ובבניין ירושלים ברחמים רבים, היא חובה רבה ויסודית וזכות עצומה, כמפורש בנביאים, ובכתובים, ובהרבה דברי חז"ל, וכמה תקנות של חיובים ואיסורים תיקנו לנו חז"ל במשך כל השנה כולה.

ב. ההתחזקות בציפייה לישועת ה', היא סיבה לזרז ולהחיש את הגאולה השלימה, וכדאיתא בילקוט איכה "יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם נגאלים", וכפי שידוע בזה ממרן החפץ חיים זצוק"ל.

ג. החסרון בציפייה לישועת ה' השלימה ובדרישה לציון בבנינה, יש בה סיבה לעיכוב הגאולה חס וחלילה, וכדברי חז"ל על המקרא בהושע סוף פרק ג' (מובא ברש"י שם), "תנא משום רבי שמעון בן יוחאי וכו' אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים, ואת דוד מלכם כמשמעו, ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש".

ד. על פי המפורש בחז"ל, אנו נמצאים עמוק בתוך תקופת העיקבתא דמשיחא, אבל מאחר שאין איתנו נביא ולא איתנו יודע עד מה, על כן אין עסקינו בחישוב קיצין והדומה לזה.

ה. עסקינו הוא, להתחזק ברגשות האבילות והצער על חורבן ביהמ"ק צער השכינה וצער כנסת ישראל, ובדרישת ציון בבנינה ובתפארתה, ובאמונה והביטחון והציפייה לישועה בגאולה השלימה במהרה בימינו.

ו. ידועים דברי היעב"ץ אשר כתב [דיני ת"ב חלון ו' טז], "אלמלא לא היה אלא עון זה בידנו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי די להאריך גלותנו והיא בעיני הסבה הקרובה ביותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורנו על צווארנו נרדפנו לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותינו ענינו ומרודנו לפי שיצא האבל הלז מלבנו...", ועיווי"ש עוד.

ויהי רצון, שנוכה להיות מהמתאבלים על חורבן ירושלים בכל לב, ומהמתחזקים תמיד בדרישת ציון באמת, ונוכה בקרוב לראות בשמחתה ברחמים רבים.

מכתב קודש מרבניו הגדול מרן ראש הישיבה שליט"א

לחיזוק קיום הוועדים להתעורר ולעורר ב'חובות הלכות ותיקון המעשים'
ובפרט בחיזוק החובה היסודית של "דרישת ציון בבנינה והצפייה לישועה"

י. גרשון ארלשטין
ראב"ד 17, בני ברק

כס"ד יאנאר-פברואר

מה טוב הדבר אשר בני תורה יקרים הבינם מדעם, והתעוררו להתחזק בציוותא בעניני חובת
הלכות ותיקון המעשים, להתבונן ולדע מה הוא הטוב האמיתי, וגם מתחזקים הם בענין צפיה
לישועה, אשר הוא מהשאלות ששואלין לאדם בשעת הדין (שבת לא.), והוא דבר חשוב מאד
לחזק את הרגשות החסרון שחסר לנו בית המקדש, אשרי חלקם של כל המתחזקים בזה, וזכו
לחיים טובים ומאושרים, של אשריד בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

י. גרשון ארלשטין

מכתב קודש

מהגאון הגדול רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
גאב"ד שיערי הוראה מערב בני ברק
לחזק את דרישת ציון בבנינה ביותר בקרב התלמידי חכמים

כס"ד יאנאר-פברואר

כבוד מערכת "לישועתך קוינו כל היום",

דבר גדול ונשגב הוא מה שנקבצו יחד חבורת תלמידי חכמים לעסוק במשנת הצפיה לגאולה, שהיא מהדברים העומדים ברומז של עולם
ובני אדם, לבשתנו, מזלזלים בזה.

לתלמידי חכמים ולבני תורה להם ראוי יותר לעסוק בזה, להתעמק בהרגשת הכאב והצער על כי טמאו את היכל קדשו ונחשכו כל מאוריה,
ולבכות ולהתאבל על חורבן עיר הקדש והמקדש, ולהתאנח אנחה ששוברת כל גופו של אדם כדאיתא בכתובות דף סב. ולצפות בכל לב
לגאולת ישראל וישועתה.

הנה מצינו במתני' פסחים דף נד: דתלמידי חכמים בטלים ממלאכה כל יום תשעה באב, ובדברי רבותינו הראשונים נתבאר היטב מדוע
נשתנה דין תלמידי חכמים משאר בני אדם.

וכתב רבינו יהונתן מלוניל שם בפירושו למסכת פסחים: "לפי שיש להם לב להכיר האבידה הגדולה ויש להם לדאוג ולהתאבל על זה כל
היום".

ורבינו המאירי כתב: "שהם ראויים להכיר בחיסרון המקדש יותר מן האחרים".

ובתלמיד הרשב"א שם: "שיש להן דעת להכיר מה שאבדו ומתאבלין בדבר".

כלומר, דתלמידי חכמים יש להם יותר דעת להבין ולהכיר את גודל ועומק האבידה בחסרון המקדש והחלל הנורא שנפער, ויש להם לה מבין
להרגיש את היגון והצער הכביר הפולח כליות ולב, ולכן מוטל עליהם ביותר חובת האבילות והכביה והצפיה באמת לחזות את האור החדש
שיאיר על ציון, כי שם לבבינו שואף זורח.

אנא רחום, ברחמיך השב שניתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים ותן חלקינו בתורתך, ושם נעבדך ב'ראה כימי עולם וכשנים קדמוניות,

י. גרשון ארלשטין

הגאון רבי יוסף דקוב שליט"א* התעוררות הלב לתשובה והציפיה לגאולה

הסיבות להעדר ההתעוררות בדורנו

כתב הרבנו יונה (ש"א. ג.) "ולא ימצא איחור התשובה זולתי
בעמי הארץ אשר הם ישנים שוכבים ולא ישיבו אל לבבם,
ולא דעת ולא תבונה להם למהר להימלט על נפשם,

ויש מהם נידחים מעל השם יתברך כי לא יאמינו לעונש
החטא".

מבואר בדברי הרבנו יונה דישנם רק ב' אפשרויות מדוע
אין האדם מתעורר, ונראה דהאפשרות היותר מצויה
בזמננו היא האפשרות הראשונה דאנו ישנים שוכבים ולא
מרגישים.

איתא בגאון (בסיפא דצניעותא) דעמ"י לאחר החורבן נמשל
לבשר המת.

בשר המת היינו בלא הרגשה כלל, וזהו מצבינו כעת י"ד יום
קודם ראש השנה.

וכן זהו מצבינו בענין הציפיה לגאולה כמתים אשר לא
מרגישים חסרון וההעדר ולרצות בטובתו ית' ובטובת
הכלל.

אם קצת נתבונן נראה שבשנים כתיקונם לא מובן מה היא
השינה.

ואולי הסיבה לשינה עמוקה היא מחמת הגאווה שהאדם
מרמה עצמו ומתגאה וחושב עצמו לבעל מצוות ומעש"ט
ושעבירותיו קטנות הם וחושב שהמשפט לא יהיה מדי
קשה ויזכה לחיים טובים גם בראש השנה הזה. אולם השנה
הזאת שכולה היתה מלאה במאורעות ושפגעו גם בצדיקים
וטובים ונתבטלו הרבה סדרי בריאה הקבועים. אף אחד לא
יכול לומר לי זה לא יקרה ולי אי"ז נוגע.

ויתכן סיבה נוספת לשינה העמוקה והיא שייכת תמיד,
היא מצד דאע"פ שיודע הוא שהדין הוא נורא ואיום אבל
חושב הוא במעמקי נפשו שאם ישוב אל הקב"ה זה יחייבו
לחיים יותר מרוממים וזה מונע במעמקי הנפש מלהתבונן
התבוננות המחייבת.

וכמו"כ בענין הציפית לישועה האדם שמגיע להבנה

• הדברים דלהלן, נאמרו ביום ג, פרשת כי תבא, לאחר תפילת וותיקין.

האמיתית יודע שביהמ"ק אי"ז כבית מפואר בעלמא והכל
יהיה יותר טוב אלא שהשי"ת יהיה בתוכנו וזה יחייבו לחיים
אחרים ויותר מרוממים מנותקים מכל המושגים הגשמיים.

ומדבר זה הנפש הגשמית דוחה. וזה מבריר ממנו את
הציפיה לגאולה והתעוררות לתשובה.

דבר נוסף כתב הגרי"ס (אור ישראל, י"ד) ל, "מלפנים כאשר
ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול.
החרדה הליו נשאה פריה להתקרב לעבודתו יתברך שמו,
סיבת ההתחלפות הלזה שונות הנה גשמיות ורוחניות.
גשמיות הוא מההרגל השולט על כל וכו'. סיבת הרוחניות
פשוטה היא כי האדם בחטאו ממשיך עליו רוח הטומאה
המעכר רוחו ומבלבל שכלו כמאמר חכמינו אין אדם
עובר עבירה אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות הינו נגד דרכי
השכל", עכ"ל.

מבואר בדברי הגרי"ס דהסיבה שאין אנו מתעוררים היא
מצד הקליפות של העבירות שעוטפות אותנו ברוח טומאה
המבלבל שכלנו ולא נותנת לנו להתעורר ולהשתנות.

ועכ"פ נמצא שמשום שהאדם מבין שהימים הללו
מחייבים אותנו להתרומם לדרגה גבוהה יותר ולא לעשות
חיזוקים בעלמא אלא הוא צריך לעשות שינוי וזה מעכבו
מלהתעורר, וזו היא הסיבה שבכל שנה ושנה אנו מעמיקים
בשינה יותר ויותר.

תכלית המאורעות היא להתעוררות היחידים ואפילו במעט התעוררות

איתא בגמ' ביבמות ס"ג ע"א "אמר ר"א בר אבינא אין
פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר הכרתי
גויים נשמו פנותם החרבתי חוצותם וכתוב אמרתי אך
תראי אותי תקחי מוסר".

מבואר בדברי הגמ' דכל פורענות שנעשית בעולם היא
בשביל לעורר אותנו לשוב אליו, ואף שאנו רואים דישנם
רבים הישנים למרות כל המאורעות, ובפרט השנה
האחרונה שראינו מאורעות ופורעניות ושינויים מסדרי
הטבע, מ"מ מפורש הוא בגמ' שהתכלית בדברים הללו

הגאון רבי יהושע הרשל סולמונס שליט"א* אמת מארץ תצמח – על מה אבדה הארץ

קיימו פסח כהלכתו עוד בטרם יצאו בני ישראל ממצרים, וע"כ קיימוהו כפי שורשה ועניינה העליון. ולדוגמא 'לערכינו' שורש הפסח הוא גילוי הנהגת 'הייחוד', שבועות גילוי יתב' דאיהו ותורתו חד, סוכות צלא דמהמנותא כאן בעולם הזה.

ומעתה לענין ראש השנה ויום הכפורים, מהראוי לדעת מקורה ועניינה בשרשי התהוות הבריאה, ולהבין מתוך כך רוממות עבודת הנפש בימים קדושים הללו.

עוד נקודה מענין לענין באותו ענין, הנה ר"ה עשי"ת ויוהכ"פ הם חטיבה אחת, תחילה וסוף, כולן ימי מלכות, כולן ימי דין, רק שבתחילה דהיינו בר"ה בולט יותר עבודת המלכות, כפי המתראה מנוסח התפלות שתקנו חז"ל, ואילו ביוהכ"פ בולט יתר עבודת הדין בידוי ותשובה, ומהראוי להבין מדוע העמידו דרכי עבודת הנפש דוקא באופן זה, ולא להיפך. ולמה מנעו בר"ה מלעסוק בפרטי עבודת התשובה, ואפילו בקשת "חיים" אשר נידון בו ביום, אינו מוזכר בעיקר נוסח תפלתנו, ונדחק להיכנס לתוך התפלה ע"י תקנת הגאונים, וגם זה לא באמצעות שהם מקום הבקשות, אלא בג' ראשונות וג' אחרונות שהם מקום שבח והודאה, ומצריך ביאור.

זה היום תחילת מעשיך

הנה בתוך נוסח התפלה בר"ה הורו לנו שורשו של יום, באמרם "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון" כלומר שר"ה שבכל שנה יסודו, זכרון ליום הראשון תחילת מעשיך, בראשית הבריאה, ובגמ' מסכת ראש השנה דף כ"ז ע"א א"ר שמואל בר יצחק כמאן מצליגן האידנא זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, כמאן כר"א דאמר בתשרי נברא העולם, ובמהרש"א שם מביא מפרקי דרבי אליעזר שיום ראשון לבריאת העולם היה בכ"ה אלול, אך בר"ה שהוא יום השישי, נברא האדם. ולכן נקרא 'תחילת מעשיך' כי האדם הוא נור הבריאה ותכליתה, אשר בשבילו נבראו כל מערכות תבל ומלואה, משמים לרום ועד הארץ וכל אשר בה.

והענין בזה כי העולם נברא לתכלית אחת 'לגלות כבודו יתב' בעולם' וכדכתיב לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, והיחיד שיכול לגלות ולהאיר כבודו יתב' בעולם הוא האדם

במטה אפרים סימן תקפ"א ס' י"א וז"ל ומי שנוהג לעשות תיקון חצות בכל השנה יש לומר תיקון חצות כמנהגו, ואחר כך יאמר סליחות עם הציבור. ואם אירע כשקם ממסתו כבר הגיע עת אמירת הציבור, אע"פ כן יש לו לעשות התיקון קודם אור הבוקר, ויניח הסליחות ויאמרם אחר כך ביחיד, לפי שתיקון חצות הוא מאד נעלה, ובפרט בימים אלו הזמן מוכשר יותר לכך.

ובאלף למטה אות י"ד מביא מאגרות הרמ"ז [רבי משה זכותא] וז"ל כי גדול התקונים הנעשים אחר חצות על גלות השכינה ועל חורבן הבית, והיא העולה על כל שאר התפלות וסליחות האמורים בזמן ההוא, ואין לבטלו בשום אופן, ואם אין לו זמן לומר הסליחות והתיקון חצות, יניח הסליחות ויאמר התיקון חצות, כי הוא עצם הסליחה והתפילה היותר מקובלת לפני המקום, כי השעה צריכה לכך והזמן מזומן לכל איש נאמן לבל ישכח אהבת ירושלים וחיבת ציון, וגדול זכותו נוכח פני עליון. ע"כ דבריו הקדושים. והובא בברכי יוסף שם, וכן בשערי תשובה שם ס"ק א', אמנם ע"י בשלמת חיים ס"א שדן בזה.

למדנו מדבריהם הק' א. גודל מעלת תיקון חצות ב. שתיקון חצות מישך שייכא לסליחות ועדיפא מיניה, וכלשונו כי הוא עצם הסליחה והתפילה היותר מקובלת לפני המקום. ומהראוי לטעום קצת נשגבות עניינו, והקשרו לסליחות. [כמובן כל זה ללא ההקשר ההלכתי, כי אם לחלק הרעיוני ועובדת הנפש המורם מכל זה]

נקדים לבאר כללות עבודת הימים הנוראים מר"ה ועד יוהכ"פ, ומתוך כך נבין מעלת תיקון חצות לעומת סליחות, גם בימים אלו.

שורש המועדים

הנה כל חגי ישראל יסודם 'במעשי אבות' סימן לבנים, ובפרט פסח סוכות שבועות, שהם זכר ליציאת מצרים וקבלת התורה. אמנם כבר גילה רבינו 'הבית הלוי' שיש לחגים שורש מוקדם בשורש התהוות הבריאה, ובמהלכי התגלות כבודו והנהגתו יתב' בעולם, ואשר מכח זה השתלשלו ויצאו לפועל עד עולם המעשה, באופן של יציאת מצרים וכל מערכותיה וכדו'. והראה שהאבות

ואחר ימלא פיהו חצץ. ורעה מזאת כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי ונטמאה בגלולי יצרי ומה הועילה בכל קנינה אם רעה בעיני אדוניה ואיך החלפתי בעולם חולף עולם עומד לעד לעולם" וכו'.

רבנו יונה האיר ענינו כי העצה להתעורר לתשובה ולהשתנות היא להתחיל מצד עסקי העולם הזה שלו כאשר ישים אל ליבו הדברים הנ"ל ויחדיר לליבו שאם ישאר עם כל עבירותיו ולא ישוב בתשובה יסבול יסורים נוראים בעולה" ודומה הדבר לאדם האוכל דבר המזיק ויודע הוא ששבועיים יסבול כאבים עצומים מכך.

וישיב אל לבבו כי המצב הגשמי שלו ישתנה כשהוא יתנהג אחרת ויזכה לכל טוב בעולה" ובעוה"ב.

וכשיבין האדם שהמצב העכשווי שלו הגשמי הוא נורא ואיום ואם ינהג עימו הקב"ה כעת כפי עבירותיו הוא יסבול יסורים נוראים והמצב השני שיחזור בתשובה הוא יותר טוב. זה יגרום לאדם לרצות להשתנות ולהתעורר בתשובה להיות אדם אחר ואחר שכבר התחיל לחשוב ממילא יתבונן עוד על הרוחניות שלו וירצה יותר בשלמות נפשו.

וכן הענין בציפיה לישועה אם יבין האדם שמצבו הגשמי שיהיה בביאת המשיח יהיה יותר טוב זה יעוררו לשוב בתשובה. ידוע מה שנשות ישראל הצדקניות נוהגות לומר על כל צרה "חייבים משיח" והדבר תמוה וכי כדי שפלוגי לא יהיה חולה צריך משיח והרי העיקר הוא הקרבת אלוקים וגילוי כבוד שמים שיהיה לעתיד.

אלא שאם ישים אל ליבו שלעתידי לבא יהיה יותר טוב עם כל הבעיות ומחלות והדברים הפשוטים זה יעורר ליבו לצפות לישועה לרצות את המצב ההוא. וע"י זה יתעורר להכין את עצמו לחיות חיים שיותר מתאימים לבנין ביהמ"ק עם יותר בין אדם לחבירו ועם יותר כניעה להשי"ת להמליכו ולייחדו, וממילא יתעורר גם לרצון פנימי לתועלת הרוחניות וכבוד שמים שיהיה אז.

ונזכה להתעורר מהשינה ולשוב אליו באהבה ולכתיבה וחתומה טובה ולביאת גואל צדק בב"א.

לעוררנו, ואפילו אם גרם הדבר להתעוררות ושינוי מחמת דברים הללו רק ליחידים בני עליה די בכך. ואפילו אם הדבר גרם רק לשינוי מעט בזה מתקיימת התכלית, והדבר מוכרח מן הגמ' כי אם אמרו שזה התכלית בכל המאורעות ע"כ שהחיוזק הקטן במצב שהנפש מצד עצמה שוקעת בשינה הוא הנרצה להשי"ת ואינו דבר קטן אלא גדול.

ההתעוררות של כל דור ודור

אין אנו יכולים להגיע לאלול שהיה בימי הגרי"ס שהרי הדבר משתנה מדור לדור, אמנם אם בדורו אמר האר"י הקדוש לגר"ח ויטאל שכיום שהעולם מלא טומאה כל מצוה שיש היא פי כמה ממה שהיה פעם עאכו"כ בדור שלנו ובשנה שלנו.

היצה"ר מנסה להקטין בעיני האדם ההתעוררות שהוא עושה. וצריך האדם לידע שדווקא בדורנו שכח הטומאה כ"כ גדול וישנה משיכה עצומה לכיוון ההפוך ושקועים אנו בשינה כ"כ עמוקה אם אדם מצליח לעשות תזווה אפילו כל שהיא נגד הטבע הזה הדבר גדול הוא עד למאור.

ואולי גם התעוררות זו היא מה שתביא את הגאולה, ואין דומה לדורות קודמים שלא היה כח הטומאה כ"כ גדול והיו צריכים צומות ותעניות להוזיל דמעה יומם ולילה בלא הסח הדעת בכדי להביא את הגאולה.

העצה להתעורר לתשובה ולציפיה לגאולה

כתב הרבנו יונה בעקרי התשובה ז"ל, "העיקר הראשון- החרטה. יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה' וישיב אל ליבו כי יש עונש ונקם ושילם על העוון, ויתחרט על מעשיו הרעים ויאמר בליבו איך לא היה פחד אלוקים לנגד עיני ולא יגורתי מתוכחות על עוון ומן השפטים הרעים, כי רבים מכאובים לרשע, לא חמלתי על גופי ולא חסה עיני עליו משחתו מפני הנאת רגע אחד, ונמשלתי לאיש שיגזול ויחמוס ויאכל וישבע, ויודע כי אחרי אוכלו ושתה יגרם השופט בחצץ שיניו כענין שנאמר ערב לאיש לחם שקר

בלבד. כי לו ורק לו ניתן משפט 'הבחירה' ובאפשרותו לבחור ברע ולהכחיש כאילו מציאותו 'יתב' בעולם, ומשום כך כשבוחר בטוב וממליך עליו יחידו של עולם, מתעלה ומתגדל כבודו 'יתב' בעולם, ומתקיים בכך רצונו ומטרתו 'יתב' בבריאת העולם, אבל משאר ברואי עולם שהם מוכרחים במעשיהם, ואפילו מהמלאכים, לא מתגלה ומתגדל כבודו ומלכותו כפי אשר מתגלה ע"י האדם כאן בעולם התחתון.

ולכן מיד כשנוצר אדה"ר פתח ואמר 'הוי' מלך' כדאיתא בגמ' ר"ה ל"א ע"א בשישי מה היו אומרים ה' מלך גאות לבש וגו' על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהם. כי מלכותו 'יתב' מתגלית דוקא ע"י האדם 'הממליך' וכדברי הגאון על הפסוק כי לה' המלוכה, ומושל בגויים. שהמלכות תלוי ברצון העם, לעומת ממשלה שבא בכפיה.

ולכן דוקא 'בגמר מלאכתו' ביציאה לפועל של עולם 'העשיה' מתגלית מלכותו, ומשום כך נחשב יום זה 'תחילת מעשיך' וע"ז נאמר יהי כבוד ה' לעולם, כשישמח ה' 'במעשיו'.

ובפייט הידוע 'אדון עולם' נאמר לעת 'נעשה' בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא, כלומר בגמר העשיה כולה ביום השישי, אזי קראו אדם הראשון 'מלך'. עוד מדויק הלשון בחפצו 'כל' אשר כידוע 'כל' לרבויה אתי, ופרשו הקדמונים שבא לרבות את אפשרות הרע שבבריאה, דהיינו כח הבחירה, ומעתה מתפרש שמעת שניתן כח הבחירה לאדם אזי מלך שמו נקרא, כשבוחר בטוב וממליך אותו 'יתב' עליו ועל כל הבריאה.

יברא או אל יברא

ועל פי האמור יאירו דברי המדרש הידועים בבראשית רבה פ"ח אות ה' וז"ל אמר ר' סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא, הדא הוא דכתיב [תהלים פ"ה י"א] חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, חסד אמר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא שכלו שקרים, צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה נטל את האמת והשליכו לארץ דכתיב ותשלך אמת ארצה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסים [חותם] שלך, אמר להם תעלה אמת מן הארץ דכתיב [שם] אמת מארץ תצמח וכו'. ר' הונא רבה

של צפורין אמר עד שמלאכי השרת מדיינין אלו עם אלו ומתעסקים אלו עם אלו, בראו הקב"ה, אמר להם מה אתם מדיינין, כבר נעשה [השן קמוצה] אדם, [ובאמצע המדרש שם מוסיף לדרש הפסוק והנה טוב מאד, מאד אותיות אדם ע"ש, ועמד בזה הרד"ל שם, ומסתבר שיש לדרש זה שייכות לענין המדובר וכפי שיבואר]

ובכלל צריך להבין איזה פתרון זה להשליך אמת ארצה נגד טענת אל יברא שכולו שקרים, עוד צריך להבין סוף המדרש, דאמר להם הקב"ה מה אתם מדיינין כבר נעשה אדם. הלא טענו דברי טעם בעד ונגד, ולמה נדחו כאילו בלא התייחסות.

אמת מארץ תצמח

הענין בכל זה כפי אשר למדתי מתורת מו"ר הגאון המופלא רבי משה שפירא זצ"ל, דאמיתית גילויי 'יתב' מתגלית דוקא ממקום שאפשר לשקר, ולכן דוקא בארץ מקום הבחירה ושליטת הרע לכל גווניו אשר השקר היא לחם חוקם, שם ודוקא שם בוקעת ועולה כל שביב אמת הנובעת מתוך עבודת נפש האדם, וזוהרת כשמש ברקיע ודוחה כל חושך ענן וערפל. וזהו ענין השליך אמת ארצה, כי משם תתגלה ותצמח האמת דכתיב אמת מארץ תצמח. ומהו אותה 'אמת' כתב הרד"ל שהוא 'התורה' הנקראת אמת, כי בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין, ועל ידי זה גילוי אור האורות של אמת מלכינו אפס זולתו.

ומעתה עצם הדיון אם יברא או אל יברא, וביותר עצם טענת אל יברא שכולו שקרים וקטטות, זה גופא הסיבה לכן יברא, ולכן אמר להם הקב"ה שבעודכם מדיינין כבר נעשה אדם, כלומר שעצם מה שאתם מדיינין זה גופא הסיבה לנעשה אדם וכאמור.

ומה שבאמצע דרוש זה, דורש הפסוק והנה טוב מאד, מאד זה אדם, יש לפרש על פי המשך המדרש שם שדורש עוד והנה טוב מאד זה יצר הרע. כי על ידי בחירתו בטוב, ומלחמתו נגד היצר מתגלה מעלת האדם ותפארתו, וחלקו בגילוי אמיתת שמו ומלכותו 'יתב'.

ובאמת שכל האמור מרומז בהמשך הפסוק שם, שנאמר ויאמר אלקים נעשה אדם 'בצלמנו כדמותנו' וכן 'בצלם אלקים' ברא אותו. וידוע מש"כ מרנא בנפש החיים שער א' דענין בצלם אלקים פירושו שניתן לאדם כח ושליטה על הבריאה, 'שבבחירתו' בטוב מוסיף כח וקיום בבריאה,

ולהפך בהפך. נמצא 'שנעשה אדם' האמור ברישא דקרא, הוא מכח הבחירה שניתן בו, המרומז בסיפא דקרא.

בכל ר"ה חוזר הנידון על כל יחיד

ומעתה בכל ראש השנה שהוא זכרון ליום ראשון, מתעורר מחדש הנידון על כל אדם פרטי, שעובר לפניו 'יתב' 'יחיד' כבני מרון, והשאלה האם יברא או אל יברא, וזה תלוי עד כמה קיים חלקו המיוחד לו בגילוי כבוד מלכותו 'יתב' בעולם, ועד כמה נתחבר לתורה כאן בארץ להיותה תבלין במלחמת היצר, וכפי אשר העמיד הקב"ה תנאי במעשה בראשית אם אתם מקבלים תורה מוטב ואם לאו וכו', ואשר נרמז בפסוק יום 'השישי' כמש"כ רש"י שם, ועל פי זה 'יברא' לתת לו 'חיים' ואפשרויות נוספות להמשך עבודתו, או שלא קיים חובתו בעולמו, ואל יברא.

ואשר על כן עיקר עבודת היום בראש השנה הוא בענין המלכות, כי עקרו של יום הוא הנידון, 'יברא או אל יברא, דהיינו עד כמה קיים חלקו בגילוי מלכותו 'יתב' וממילא 'יברא' או ח"ו להיפך. אבל לא מדובר מענין חטאיו הפרטיים, כי הם צורך האדם ותיקונו, ואנן בצורך גבוה עסקינו, לדעת עד כמה נתעלה ונתגדל על ידו כבוד שמים, ולכן כל תפלות ראש השנה נוסדו על ענין גילוי כבוד מלכותו 'יתב', לבנות בנפשנו פנימה הרצון וההשתוקקות לזה, ואפילו בקשת חיים לצורכו נשמט מתיקון התפלה. אמנם ודאי ופשוט שחלקו בגילוי כבוד שמים כוללת בתוכה לשוב אל ה' בכל לבו ונפשו. ולכן בשעת תקיעת שופר שהוא שעת העבודה בהמלכת מלכו של עולם, מצטרף לזה עבודה כללית של שובה עד ה' אלוהיך. באופן של עורו ישנים וגו'.

יהלומים בכתר המלכות

והנה בגמ' ר"ה שיש שני בחינות בדיון, האחת יחיד כבני מרון, השני כולן נסקרים בסקירה אחת, ויש לפרש שבסוגיא של גילוי כבודו 'יתב' יש ב' בחינות, ולדוגמא כתרו של מלך משובצת ביהלומים רבים אשר יופייה וזהרה הוא בשילוב ובהרמוניה הכללי של כולם יחד, ומצד שני לכל יהלום 'יחיד' גוון המיוחד לה, ובחסרונה תמעט ותיפגם יופייה ושלימותה הכללי, כמו כן בכתרה של מלכות שמים יש בחינה של גילוי הכללי כשיעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם, ומצד שני לכל פרט העבודה הפרטית המיוחד אך ורק לו בגילוי כבודו 'יתב', ואין בכלל מה

שבפרט, ואין בפרט מה שבכלל, ותרוויהו צריכי, ואלו הם ב' הבחינות שנידון כיחיד, ושנסקרים כולם בסקירה אחת.

התרוממות

והנה אחר שנתעצם בר"ה בעבודת 'המלכות' ונתעלה בהרגשיה, מעתה מתוך רוממות זו, ממשיך לשלב השני של תשובה על חטאיו, מתוך הרגשת עומק 'חטאנו לפניך' לפניך דייקא לפני מלך העולם, ואז מצטרפת ומשתלבת עבודת המלכות יחד עם עבודת התשובה, אשר תחילתה בר"ה וסופה ביוהכ"פ. ויש בזה נגיעה כלשהו לדרגת תשובה מאהבה, אשר זדונות נהפכות לזכויות.

וכמו כן מתוך אותה רוממות מתעלה ומתרומם 'ביקוש החיים' לפסגות של ערכי חיים שמקורם ועניינם מאתם הדבקים בה' אלו' חיים כולכם היום, והם חיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים, ומתוך כך החיים שימלא ה' 'משאלות לבנו' לטובה, הם 'משאלות' הנובעות מלב טהור בתשוקה שהחיים יהיו כלי לגילוי כבודו 'יתב'.

ומעתה נשוב לענין תיקון חצות וסליחות, שבפתח דברנו, הנה תיקון חצות עיקרו תפלה על גילוי מלכות השי"ת בעולם, ואילו סליחות עיקרו תיקון האדם מהעבירות שבידו, ומכאן עדיפות תיקון חצות, ואדרבה מתוך הכמיהה והתשוקה לגילוי מלכות שמים, תתרומם עבודת התשובה ובקשת הסליחות, לדרגת תשובה מאהבה, והוא ממש כענין הקדמת ראש השנה ליוהכ"פ, כפי שנכתב לעיל.

שקר-קוץ ודרדר

והנה באותו יום המדובר, יום תחילת מעשיך, יום בראו האדם, יום אשר ניתן בו הבחירה בין אמת לשקר בין טוב לרע, בכדי לגלות את האמת מארץ תצמח, סרח, ונשלט ע"י יצר הרע באכלו מעץ הדעת טוב ורע, וגבר השקר והאמת נעדרה, ותחת אמת מארץ 'תצמח', קוץ ודרדר תצמח לך [קץ דרדר בתוספת שני המילים בגימ' שקר] ועמד לדיון, ונתעורר קטרוג 'אל יברא', ויצא בדימוס, ואיתא בפרקי דרבי אליעזר שאמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאים בדימוס ע"ש. אמנם עדיין הופקע ממנו קיום החיים הנצחיים, וסולק מעץ החיים דא אורייתא שבגן עדן. ומאז ואילך היה העולם שמם בירידה בתר ירידה, מתרחק מהיעוד שלשמי בראתיו וגו'.

אחד מבני החבורה שליט"א נחמה ובנין בימי הרצון

בהושענא רבה. ימי הרצון שמתחילים אצלנו באלול ונגמרים בסוף סוכות. ביום ערבה בו נדונים על המים, וידוע מהמקובלים שיש בו ענין השלמת דין. הימים האלו של רצון וקירבה, הימים שבהם נהגנו לומר לדוד ה' אורי וישעי, אחת שאלתי מאת ה' שבתי בבית ה' כל ימי חיי הוא הזמן לבקש קירבת ה' בביתו. ואם ישראל אינם מתעוררים בא הקב"ה לעוררם לכך. באהבה מצד אחד ובדין מצד שני. ובאה נבואה בתחילה ונבואה בסוף *.

צרות ישראל מתחדשות לעורר לכך

בהיות והנבואה שייכת לזמן, נאמר את האמור שם, וכך כתוב בה, בשנת שתים לדריש בחודש השישי ביום אחד לחודש היה דבר ה' ביד חגי הנביא, העת לכם לשבת ספונים ובית הזה חרב. כה אמר ה' שימו לבבכם על דרכיכם, פנה אל הרבה והנה למעט יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו, על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה 'בולה. - ה' עורר אותם ע"י יסורים ודלות להשתדל בבנין הבית, והיה להם לשים לב למה השתנו לדעה בתקופה זו. ופירש הרד"ק על כל הגוים העולם כתיקונו ועליכם כלאו שמים, יען אתם רצים איש לביתו. והוסיף שם הנביא שאם לא יתעוררו כעת יכביד עליהם ידו בצרות גדולות יותר.

ומפורש שם בנביא וברש"י שהיו ישראל סבורים שלא חפץ ה' כעת בבנין הבית כי עבר זמן שבעים שנה לפי חשבונם ולא הצליחו לבנותו. ואף שהשתדלו בו היו להם מניעות אמיתיות. אבל הקב"ה עוררם ביסורים "יען ביתי חרב ואתם רצים איש לביתו". משמע שאף שהיו להם לכאוף תשובות נכונות, אבל לפי גודל החסרון היה מוטל עליהם לבקש את בית ה' יותר ולנסות עוד או להבין את טעותם.

ובחיות והיה רוח העם שפל על מיעוט השראת השכינה שבבית שני והדברים שחסרו בו כלפי בית ראשון, וכלשון הפסוק מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה ככבודו הראשון ומה אתם רואים אתו עתה הלוא כמוהו

שבעה דנחמתא, הגדרת התקופה

אנו נמצאים בשבעה דנחמתא, הרמב"ם כותב שהוא מנהג (תפילה י"ג י"ט), ובאמת הוא מדברי חז"ל כמו שהביאו הראשונים במגילה דף לא מבדייטא. לשון הטור סי' תכ"ח (וכמדו' הוא לשון הראשונים) שכל שבתות השנה מפטירים מענין הפרשה ובפרשיות אלו מפטירים מעין המאורע והזמן. משמע שהן לא רק הפטרות אלא הגדרה של התקופה. יתכן שהוא לחזק את רוחם של ישראל אחרי ששמעו את התוכחה והתאבלו על החורבן. אבל מסתבר שיש בזה תכלית לעורר את הציפיה והבקשה לגאולה בדרך של שמחה ותקוה (כן מצינו בקדמונים שהם הפטרות של שמחה), לחיות את הגאולה והנחמה.

נבואת חגי להתעורר בימי הרצון לבנין הבית

יש עוד שייכות בזמנים אלו לעבודה זו, שיתכן והיא סיבה שתקופת שבעה דנחמתא ממשיכה בחודש אלול תשרי. הנבואה הראשונה בחגי שנאמרה לעורר את ישראל לבנין בית המקדש, הפסוק אומר שהיתה בא' אלול. ובאברנאל תחילת ספר זכריה כתב שלא נכתבו זמני הנבואות אלא במקום שיש בו שייכות לזמן וחשיבות להבין על מה באה. ועל נבואה זו כתב שהיה הזמן גורם לה ימי הרצון שעלה משה לקבל לוחות שניות, ואותו היום המקודש תחילת ארבעים ימי התשובה באה הנבואה לעוררם לבנות את הבית שנית ע"ש.

ואכן ישראל הכינו עצמם לבנותו ואספו צרכי הבנין, ובאה אליהם נבואה שניה לחזקם ולרומם את רוחם "חזק כל העם ועשו כי אני אתכם נאום ה', ובריתי אשר כרתי אתכם מארץ מצרים קיימת ורוחי עומדת בתוכם אל תיראו". והפסוקים ממשיכים על עתיד גדול לישראל ולבית שיגדל כבודו מן הבית הראשון, רש"י מפרשו על הבית השני והמצודות מפרשו על הבית השלישי, שהבטיחם כבר כעת שיבוא יום ויגדל כבוד ה' בבית הזה.

הנבואה השנית הזו באה בשביעי בעשרים ואחד לחודש,

רוח ממרום לגאלנו ולהשיב שכינתו בתוכנו בב"א.

והנה כשעלה משה רבנו פעם שלישית לשמים בר"ח אלול התחיל שעת ריצוי, עד יום כפור שאז נסלח להם וחזרו לחיים בחינת 'ברא' ושוב ניתן תורת אמת אשר מארץ תצמח, בקבלם לוחות שניות.

וכתב הר"ן מסכת ר"ה דף ט"ז הניחא לר"א דבתשרי נברא העולם מובן מדוע ר"ה הוא יום הדין כי הוא תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, וכשם שאדה"ר נדון אז, כן נדונים בניו שנה בשנה, וכדנתבאר שהנדון, יברא או אל יברא, אבל לרבי יהושע דבניסן נברא העולם למה נידון בר"ה יותר משאר ימים. ומתרג' שם דהיות ויום כפור הוקבע לדורות מחמת שהיה יום סליחה וכפרה על חטא העגל, מתוך כך הוקבע ר"ה לפניו, כי מר"ה התחיל השם להתרצות למשה ובזיה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה עכ"ד. נמצא שהר"ה דידן יונק כוחו מיוה"כ.

ונראה ששני המהלכים בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע היסוד והנידון אחד, רק שלר"א הוקבע לפי שורשו בראשית התהוות הבריאה, ולר"י הוקבע לפי מהדורא בתרא שלו בזמן קבלת הלוחות. וכעין מש"כ תוס' בענין מחלקת ר"א ור"י שאלו ואלו דברי אלקים חיים, רק שר"א דיבר בבחינת העלה במחשבה, ור"י דיבר בבחינת עולם המעשה.

עכ"פ העולה למעשה בעבודת הנפש בימים הללו, שיש איזה רגע מסויים שהאדם עומד לפניו יתב' יחיד ממש, והנידון עליו יברא או אל יברא, וזה תלוי עד כמה קיים חלקו בגילוי כבוד שמים בעולם, ומשום כך המתעצם בכוונת תפלות היום שנוסדו על ענין זה של גילוי כבודו יתב' בעולם, יזכה ל'יברא' ולחיים שיש בהם תורה ויראת שמים, ושימלא ה' כל משאלות לבו לטובה.

עד שבא האדם הגדול בענקים, אברהם אבינו ע"ה, וגילה את בעל הבירה אדון כל הארץ, וחזרה הארץ להצמיח פירות השקפת האמת, תחת היותה עזובה מגדלת פירות באושים רקובים, קוץ ודרדר. ומאז התחיל תהליך התיקון, ע"י האבות הק', שבטי י-ה, שבעים נפש, יורדי מצרים, השעבוד הנורא שם, אח"כ עשר המכות, עצם היציאה משם, הכניסה למדבר ונסיונותיה, עד שזכו למעמד הר סיני וקבלת התורה.

וכשבא משה רבנו לקבל התורה ולהורידה לארץ, טענו המלאכים מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך על השמים, והוא כעין טענת אל יברא, כי הוא מלא יצרים, והתשובה לזה אמר הקב"ה למשה אחוז בכסאי והחזר להם תשובה, וענה להם כלום לא תגזול שייך בכם וכדו', כלום ירדתם למצרים וכו', והמובן שדוקא האדם המלא ביצרים יכול לגלות כבודו יתב', ואמת ותורת אמת תתגלה דוקא על ידו, והוא ממש כתשובת השי"ת למלאכים בראשית הבריאה. וגם מה שאמר ה' יתב' למשה 'אחוז בכסאי' הוא ג"כ מענין התשובה, כלומר שאתה אחוז לגלות כסא כבודו יתב' יותר מהם, כי אמת ותורת אמת מארץ תצמח.

והנה כשבא משה להוריד תורה לארץ, בי"ז תמוז, חטאו בני"ב בעגל שכולה שקר, והיה בזה מהדורא בתרא לחטא אדה"ר, והתורה ואותיותיה פרחו הלכו להם, חזרו למדורם בעליונים, וחסרה אמת מהארץ, ועל בני"ג נגזר כליה, בחינת אל יברא, כדכתיב הרף ממני ואשמידם, ולמשה נאמר 'לך רד' ובחז"ל פירשו לך רד בגלות, כלומר שאז נשרשו החורבנות והגלויות, וכדאיתא בחז"ל שאין לך פורענות שאין בו מפורענות העגל. ומכאן זה אבדה 'הארץ' שעומק עניינה שאבדנו את האמת 'מארץ' תצמח, וכל זה הגיעם על ידי שלא ברכו בתורה תחילה, דהיינו שלא היתה חשובה להם כתורת אמת, חותם גילוי שמו יתב' בעולם, וחל במיתת בחינת 'אל יברא'. כמש"כ הגאון שהיציאה לארץ העמים היא ככניסה לקבר. עד אשר יערה השי"ת

♦ הדברים דלהלן, נאמרו ביום ד, פרשת כי תצא, לאחר סדר ב'.
(א) הנבואה השלישית שמדברת על לימוד הלכות טהרה והבטחה לעתיד, נאמרה בכ"ד כסליו הוא יום שאחר כמה שנים נכנסו בו ישראל לבית וגירשו את היונים.

כאין בעיניכם (אף שעדיין לא בנאוהו הבינו שלא יהא כבית ראשון, אולי בשל מיעוט העם ועוניו עם שפל מעשיו כמבואר בספר נחמיה), ובפסוקי הנבואה רומם ה' את רוחם "אני אתכם ובריתי קיימת ורוחי עומדת בתוכם". ובהשתדלותם כפי כוחם כעת ישיגו לקיים את כבוד ה' עד אשר גדול יהיה כבוד האחרון מן הראשון.

אני ישנה ולבי עד

וכיון שתוכן הזמן הוא השיבה והקירבה לה', וכשעושים ישראל תשובה מיד הם נגאלים. כל תפילות ותחינות הימים מלאים בבקשת הגאולה, ובכיה על הצרות המגיעות מהריחוק והשפלות שבגלות. ונמצאו התשובה והעבודה אחוים ושלובים עם צער הגלות, בקשת הגאולה וכבוד ה'.

אני ישנה ולבי עד קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי וגו'. הפסוקים האלו מתפרשים בדחז"ל על תשובה, אבל באופן מיוחד בענין זה של הגאולה, וכך כתוב במדרש שה"ש אני ישנה מן הקץ, ולבי עד לגאולה, אני ישנה מן הגאולה, ולבו של הקדוש ברוך הוא עד לגאלני. שהקדוש ברוך הוא נקרא לבן של ישראל דכתיב צור לבבי וחלקי אלקים לעולם. בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחורה של מחט, הרפו ממעשיכם הרעים ודעו כי אנכי אלהים, אילו היו ישראל עושין תשובה אפי' יום אחד מיד הם נגאלין, ומיד בן דוד בא.

דודי דופק פתחי לי

הפסוק ממשיך פתחי לי אחותי, שראשי נמלא טל. כביכול הקב"ה מחוסר בית והוא דופק על פתחינו ומבקשו, וכך לשון המדרש שמות רבה (פ' תרומה) פתחי לי אחותי רעיתי, עד מתי אהיה מתהלך בלא בית שראשי נמלא טל, אלא עשו לי מקדש שלא אהיה בחוץ.

ויש בתנא דבי אליהו זוטא פכ"א מענין זה (והוא שייך לשבעה דנחמתא) וז"ל ישראל אומרים לפניו, רבש"ע כעסת עלינו והוצאתנו מתוך ביתך והגליתנו לבין או"ה והיינו ככלי נדח ועכשו באת לפייסנו, אומר להם אמשול לכם משל, למה הדבר דומה לאדם שנשא את בת אחותו, כעס עליה והוציאה מביתו. לימים בא לפייסה, אמרה לו, כעסת עלי והוצאתני מביתך ועכשו באת לפייסני. אמר לה, בת אחותי, שמא תאמרי בלבבך שמיום שיצאת מביתי נכנסה אשה אחרת לתוכי, חייך אף אני לא נכנסתי לביתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני מיום שהחרבתי ביתי של מטה לא עליתי וישבתי בביתי של מעלה, אלא הייתי

יושב בטל ומטר ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה. ויש מענין זה בילקוט ישעי' רמז תצ"ט על הפטרת השבוע, קומי אורי, ומשמע שם שהיא סיבה לצרות ישראל, כי דיו לעבד שיהא בצער כרבו.

איך ננחם

ואכן ענין התנחומין קשה להבינו, איך אפשר בתוך הגלות והצרות להתנחם על סמך העתיד, וגם לעתיד לבוא לכאן לא יהיו התנחומין למפרע לדורות שהתענו נהרגו והורחקו משולחן ה'. ואיך ננחם.

ונביא בזה כמה דברים מהמקרא ומדברי חז"ל שמקרים להבנת ענין התנחומין. הפסוק אומר בישעי' י"ב, אודך ה' כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני. ופרש"י אודך ה' כי הגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עווני ושב אפך. והיינו שבאחרית הימים, כשיגלה ה' אלינו ויטייל עמנו, בראותנו את הקירבה לה זכינו ע"י הגלות, יתעוררו ישראל להודות לאביהם אשר הביאם לטובה הזו. ובגודל הטובה אשר לא ידענו לציירה או להביעה, נתנחם על צער רבי רבבות ישראל שמתו ועונו, על הדלות והצרות בנפש וגוף.

תנחומין הם לשון וינחם ה', נחם על הרעה, הסתכלות אחרת המבטלת את הקודמת. זהו ענין שבעה דנחמתא, ובאמת זהו כל ענין התנחומין שיש באבלות, אדם מתאבל על רעתו וחסרונו, והמקום ינחמו, בהסתכלות ממבט אחר, שהכל לטובה.

ואגב, ע"ש עוד בישעי' ושאתם מים בששון ממעייני הישועה, ופרש"י שמשמחת הגאולה ירחב ליבנו ויתגלו לנו רזי תורה. היינו מלבד נתינת התורה מחדש שדיבר בה רש"י ריש שיר השירים, תהיה נביעה וריבוי טבעי של תורה מצד השמחה, קירבת ה', גדלות הדעת ישוב הדעת ורוחב הלב.

ובאיכה רבה פר' ג', אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא (יעקב) מתרעם ואומר נסתרה דרכי מה', והקב"ה אומר לו למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי כו' (ופשוטו של מקרא פרש"י שם על ישראל בגלות). אף ציון כן היא (ישעיה מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. היינו שכעת בגלות נראה שעזבנו ה' והקב"ה בא אלינו בטענה, אני עוסק לטובתכם ואתם מתרעמים.

עוד מענין תועלת הגלות מצינו בהושע פרק ב' אחר שדיבר

על חטאי ישראל אמר לכן הנה אנכי מפתיה והלכתי המדבר ודברתי על לבה, ופרש"י הנה אנכי מפתיה - משדלה להמשך אחרי, ומהו הפיתוי והולכתי המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וציה ושם תשיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרדה בי. היינו שהגלות היא לתועלת ישראל, לחבר ליבם אל ה' עד שקרויה הגלות פיתוי.

(ובהפסרת רני עקרה אמר הכתוב רני עקרה פצחי רנה וצהלי כי רבים בני שוממה מבני בעולה, ואחז"ל במדרש הרבה צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבנינה. משמע שיכולים אנו להגיע למדריגות גבוהות יותר בימי הגלות, ואולי גם זה מטובות הגלות).

לכו ונלכה באור ה'

ואסיים בהערה בהפסרת השבוע, (ישעי' ס') לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם ואלקיך לתפארתך, יש מפרשים שמבארים שהיא מליצה על גודל הישועה שמרוב אורה לא יצטרכו אור השמש. אבל בקינת ציון הלה תשאל בדברו על

ירושלים אמר וכבוד ה' לבד היה מאורך ואין סהר ושמש וכוכבים יחס זה גם לימי הבית, ולכ' לא היה זה המצב המתמיד בבית שני שיהיו ניסים גלויים לישראל.

והתעוררתי לבאר עפ"י הנביא ישעי' ב' ו' בית יעקב לכו ונלכה באור ה' כי נטשת עמך בית יעקב כי מלאו מקדם ועננים כפלשתים וילדי נכרים ישפיקו. ופירש באבן עזרא, די להם בחכמות החיצונות ולא יבקשו הנבואה שהיא האור, וברד"ק, עוזבים תורת ה' ומתעסקים בניחושים ובספרי הנכרים ומספיקים בהם ואומרים דיינו באלה הספרים שלמדו מהאומות והתורה שלמדו מקדם ונצטוו בה הם ואבותיהם מכמה שנים עזבו אותה, ויונתן תרגם וילדי נכרים ישפיקו ובנמוסי עממיא אזלין.

והיינו שבהיות ישראל במצבם השלם, ה' הוא אור חייהם והתורה מנחה את דרכם. והנסיין ששב כל הדורות ובו חטאו ושגו הוא לנטות אחר כחות שונים המכוונים ומאירים את דרכם תחת אור ה'. חכמת הטבע, או המדע בצורתו היום. ובשוב ה' לעמו להיות לו לאלקים. הבטיחנו כי יאורו עינינו ולא נלך עוד אחרי האורות המדומים להטות דרכינו.

הרה"ג רבי מאיר לוי שליט"א *

שבעה דנחמתא - הכנה לעבודת המלכויות דר"ה

ישראל, והכונה בזה דלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע רק באמצעות צורך ישועתו של ישראל. וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בכל העולם, ובכל מעשה ובכל זמן שיהיו ישראל בשפלות חלילה ממילא יהי גם כבודו בהסתתר ובהעלם וכו' ע"י ש באריכות דבריו. [וע"י מסילת ישרים פי"ט "שא"א לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתו של ישראל וברבוי כבודם שזה תלוי בזה באמת"].

ואכן כשיצאו ישראל ממצרים נתפרסם שמו ית' על ידם וכן במעמד הר סיני ונעשו עמו להיות כבודו שוכן עליהם. וכבוד ששכן על הר סיני עבר לשכון על המשכן ובוהו חזרו למעלת אבותם [רמב"ן ריש שמות]. עד שזכו ונכנסו לא"י פלטרין של מלך ובאו אל המנוחה ואל הנחלה ובנו בית לשמו ית', ובחר ה' בציון אוה למושב לו, בחלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו.

ותאמר ציון עזבני ה'

וכשבעוונותינו הרבים גורשנו מעל שולחן אבינו אמר ירמיהו בסיכום קינתו למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד. כלומר שצורת הגלות היתה באופן של גירושין וסילוק וניתוק חלילה כאשה עזובה עצובת רוח קראך ה' ואשת נעורים כי תמאס אמר אלוקיך. ותאמר ציון עזבני ה', וה' שכחני.

והנה כל עבודת ר"ה אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, אך אם נישאר בהשקפת החורבן והגלות ש"מאס מאסתנו" וכבר אין הקב"ה מגלה כבודו על ישראל, ח"ו, א"כ אין מקום לעבודת ר"ה.

ולזה שלח הקב"ה ביד נביאיו "נחמו נחמו עמי" כלומר יש להפך המחשבה שאין מטרת הגלות חלילה לנתק את הקשר, אלא מחשבה עמוקה וסיבה גדולה יש בה וכמו שיתבאר -

דהנה כשנכנסו ישראל לארץ וכבוד ה' שוכן עליהם תיקן יהושע [כל בו, רוקח] תפילה נוראה שכולה תקוה וציפיה לישועה תפילת עלינו לשבח - על כן נקוה לך ה' אלוקינו

כ' בשו"ע [סי' תכח] דמ"ז בתמוז עד סוף השנה מפטירין בג' דפורענותא ז' דנחמתא ותרתי דתיובתא ומקורו בפסיקתא הובא בטור ובתוס' [מגילה לא: ד"ה ראש חודש]. וע"י שבתוס' דבנצבים מפטירין בשוש אשיש בה' שהוא סוף הנחמות כיון דלעולם היא סמוכה לר"ה. משמע דיש שייכות בין הנחמה לר"ה. וכן משמע מלש' הרמב"ם פי"ג מתפילה הי"ט דמפטירין בנחמות ישעיה מאחר תשעה באב עד ר"ה. עכ"ל. וצ"ב מה ענין הנחמה לר"ה. והאמת דכל ענין הנחמה צ"ב מה סיבה לנחמה יש, כל זמן שלא נושענו.

והנה ענין הנחמה פירש"י [בראשית ו.ו.]. שהוא "היפוך המחשבה". וצ"ב דבשלמא בניחום אבלים נוחא דשייך להפך המחשבה דהמת ה' למקומו ויעודו, וכל מאן דעביד רחמנא לטב, וכדומה מיני תנחומים. אמנם בחורבן ביהמ"ק וגלות השכינה וכנסת ישראל מה שייך נחמה, ואף ההבטחה לגאולה העתידה צ"ב מה כוחה לנחם עתה בשעת הריחוק הגלות והחורבן, וצ"ב בכ"ז.

עם ישראל - מועידים כבודו ית' בעולם

והנה ברא ה' ית' עולם מלא שכל ענינו ותכליתו הוא לכבודו יתעלה, אמנם מחטא הקדמון נתערב הרע בכל העולם ונתמלא העולם במסתירים ומכחישים כבודו. וז"ל הרמב"ם פ"א מע"ז - ועל דרך זה היה העולם מתגלגל והולך עד שנולד עמודו של עולם שהוא אברהם אבינו וכו' שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה וכו' והתחיל לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש אלוק א' לכל העולם ולו ראוי לעבוד וכו' עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות וכו' והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומחזיר, ויצחק הודיעו ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו ויעקב אבינו למד בניו כולם וכו' והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים אליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה' וכו', עכ"ל. ואף הקב"ה בחר באברהם והשכין כבודו באהלי האבות. וע"י בבית הלוי [ויגש מו. ד.]. על הבטחת הקב"ה ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גמ עליה, "דכאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות שיהי' נקרא שמו על

♦ הדברים דלהלן, נאמרו ביום ד, פרשת כי תבא, לאחר סדר ב'.

לראות מהרה בתפארת עוזך וכו', לתקן עולם במלכות ש' וכו'. והטעם, דבכל זמנים אלו שנגלה כבודו ית' על עמו ישראל, אף שנתפרסם כבודו בכל הארץ ושמעו עמים ירגזון וכו' אעפ"כ עדיין נשארו העמים בטעותם והבליהם, וכאילו יש ב' צדדים ח"ו, ויעקב נכנס לארץ ישראל ועשיו הלך להר שעיר. וע"ז התפלל יהושע שלזאת נקוה שהשראת שכינתו על ישראל בא"י תהי' בכזה תוקף וחוזק עד כי יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך וכו' וימלא כבודו את כל הארץ ויתוקן העולם במלכותו.

והנה בענין הגלות נתבאר יחזקאל [כ. כג] גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגויים ולזרות אותם בארצות וכו' בתהלים קו. וכבר נודע בזה ביאור רבותינו [מובא בלשם בשם הגר"י מוולאז'ין, וכן מו' (פנינים משו"ג פר' שלח) בשם מהר"א אחי הגר"א] ששבועה זו היא הנזכרת אחר חטא המרגלים [שלח יג, כא] ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. וביאורו בזה שלולא החטא היה מתמלא כבודו את כל הארץ מכח השראת שכינתו על ישראל בארצם וכתפילת יהושע. אך כיון שחטאו הוצרך השי"ת להפיץ אותם בגויים ולזרותם בארצות כדי לפרסם שמו וכבודו בכל העולם. ומה נורא לש' המקרא "חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ", לעם ישראל גופיהו קרי "כבוד ה'" והיינו שיתפזרו ישראל בכל הארץ ובזה גופא כבר נתמלא כבודו בכל הארץ דנקרא שמו עליהם, נמצא שכל ענין הגלות אינו ריחוק וניתוק אלא אדרבה כל ענינו להפיץ ולמלא כבוד שמו ית' בכל העולם.

כמה טעמים שפרסום כבודו דוקא ע"י גלות

והטעם שלא הועילה השראת שכינתו על ישראל לתקן כל העולם במלכותו נר' לבאר מכמה פנים: א. דכל צורת לקיחת ישראל לנחלתו ועמו והכנסתם לא"י היתה מצדו ית', וא"כ יש מקום לטעות כאילו בחר ה' בעמו ונחלתו ונשארו העמים לחלק הצד האחר. אבל כשגירשנו מארצו, ואעפ"כ אינו מקוים ומשתוקקים ומצפים לישועתו, הרי דלא תליא רק בבחירתו אלא מודיעים אנו בזה שכן חובת כל הנבראים להיות פניהם ותקוותם לבורא, הרי דעצם התקוה והציפיה היא כל מטרת הגלות לגילוי כבודו על כל הארץ.

ב. שלא יאמרו שרק בא"י שעיני ה' בה היא המיוחדת לעבודתו, נתחדש בגלות שאפי' בשאר ארצות שמסרם הקב"ה להנהגת השרים והמזלות, גם שם אין עינינו אלא לה' אלוקינו ולא לשרים ח"ו. ואף הקב"ה מקיימם בארצות

פזורים וכדאמר' ביומא ס"ט אדרבה הן הן נוראותיו שמקיימן בין הגויים. [ואף שאמרו חז"ל כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, היינו מצדו ית', ואעפ"כ אנו מחזיקים באמונתו, ואכמ"ל]. וראה נא מה שקבעו חז"ל בברכת אמת ואמונה שהיא ברכה על אמונתנו בלילות ובגלות, שהמעמידנו בגלות הוא האמונה 'כי הוא ה"א ואין זולתו', ומאידך 'ואנחנו ישראל עמו'.

ג. אמרו בסוף סוטה בתיאור הגלות דעקבתא דמשיחא 'ואנו אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים', ושמעתי בשם הח"ח שהוא חלק מהגדרת מצב הגלות, ולהנ"ל י"ל דזו המטרה במילוי כבוד ה' את הארץ שנכיר ונדע שאין עוד מלבדו, ואין לנו תקוה ומושען אלא תקותנו וציפיתנו לאבינו שבשמים. ובוהו מפקיעים הטעות כאילו יש צד אחר ח"ו.

נמצא שאף שגורשנו מביתו ושולחנו של מקום, אינו ניתוק הקשר אלא אדרבה כל ענינו לחיזוק התקוה וההשתוקקות והציפיה אליו ית' דוקא מתוך הגלות.

[וכ"ה מפורש במקרא "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה"א". ובהושע ב' (הפט' במדבר) "לכן הנני שך את דרכך וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה"]

ה' אלוקי ישראל מלך - ומלכותו בכל משלה

וזו נחמת הנביאים קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח. תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם וגו'. לא יאמר עוד עזובה ולא רצך לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי בה ולא רצך בעולה כי חפץ ה' בך וארצך תיבעל. זוהי ההכנה לעבודת ר"ה לבקשת מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך - שיאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך - ומלכותו בכל משלה, כלומר שהכבוד השוכן על ישראל אין עוד מלבדו.

ואופן וסדר הגילוי לזה - ובכן תן כבוד ה' לעמך תהילה ליראך וכו' וע"י ועולתה תקפון פיה וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, כלומר שע"י גילוי כבודו על ישראל בזה מתרומם שמו ומתירא וזהו ביטול הרשעה, היינו שלילת הצד האחר.

וע"י תמלוך ה' לבדך על כל מעשיך - בהר ציון משכן כבודך, כלומר בזה יגיע התיקון השלם דכבוד ה' השוכן בירושלים אינו רק על ישראל לבדם, אלא על כל הבריאה.

וכן יסדו מסדרי התפילה (אחר שירת הים) כי לה' המלוכה [מרצון, והיינו על ישראל] ומושל בגוים [בעל כרחם], ועלו מושיעים וגו' לשפוט את הר עשיו [ביטול הסט"א] והיתה לה' המלוכה [כלומר שתתפשט מלכותו אף על הגוים מרצון] ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ביקש יעקב לגלות את הקץ

ואוסיף בזה דבר נאה מיסודו דמוהגר"מ שפירא זללה"ה בהא דביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש בכס וכו' פתחו ואמרו שמע ישראל ה"א ה' אחד פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ועוד יש להסמיק לזה מש"כ במד"ר בההיא פרשה בברכת השבט דן דס"ד דיעקב שגאולה תבא ע"י שמשון כיון שראה אותו אמר לישועתך קיויתי ה'. והביאור דכיון שנתקבצו כל ישראל סביב מיטתו של יעקב היינו דוגמת חניית ישראל סביב למשכן וכבוד ה' עליהם, מש"ה ביקש יעקב לגלות את הקץ כלומר להביא העולם לתקונו. אך נסתלקה ממנו שכינה כלומר עדיין לא הגיע העת ונתפלא יעקב ע"ז, והשיבוהו לו בניו שבטי קה שמע אבינו ישראל ה' שהוא אלו קינו עתה ולא אלו קי האומות הוא עתיד להיות

ה' אחד שנא' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה', ונא' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. עכ"ל רש"י ואתחנן ו,ד.

ענה יעקב ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. כלומר אופן גילוי הקץ ששמו הנקרא עלינו עתה יהפוך אל העמים לקרא כולם בשם ה', הוא רק ע"י תקותנו ותפילתנו שיתברך ויתרבה כבוד מלכותו בכל העולם. ובתרגום ירושלמי אי' דענה ואמר יהא שמה רבא מברך וכו'. וכדמצינו ברכות ג. דכשישראל אומרים יהא שמה רבא מתעורר הקב"ה לגאלנו. וזהו שאמר לישועתך קיויתי ה'. ואי' בחז"ל הכל בקיווי, ואין הישועה באה אלא ע"י תקותנו וציפיתנו. והיינו ממש כתפילת יהושע בכניסתו לארץ על כן נקוה לך שמצב זה שישאל חונים סביב למשכן יביא לגילוי הקץ ותקון עולם במלכות שמים.

העולה מן הדברים שכל ענין הנחמה הוא לחזק האמונה שכבוד ה' עודו עלינו. ותפקידנו ועבודתנו לחזק התקוה והציפיה לישועה. ונכון וראוי להתחזק בפרט בימים אלו בתפילת על כן נקוה לך וכו' ובאמירת יהא שמה רבא מברך.

אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה, לעיני כל חי.

בס"ד

אחד מבני החבורה שליט"א* בביאור תפילת זכר ה', פרק ה' דמגילת איכה

שנים לפני כן כנבואה על מה שיהיה, ובה בא לומר שבאמת כנבואתו כן היה חורבן כזה שראוי לקונן עליו ג' קינות.

משמע שהפרק החמישי אינו מכלל עיקר סדרי הקינות

אבל הפרק החמישי לא נסדר באלפא ביתא, ואמנם יש במדרש רבא בפתיחתא, "ויספתי ליסרה אתכם וכו' אתם עברתם לפני ז' עבירות הרי ירמיה בא מקונן עליכם קינות שהוא ז' אלפא ביתא", וביאר בפירוש מתנות כהונה שם שהכוונה היא שאף החלק החמישי חשיב אלפא בית לפי שיש בו כב' פסוקים, אבל מ"מ יש כאן שינוי בפרק ה' מהשאר שאינו ממש לפי א' ב'. ועוד שרש"י בדבריו על פירוט חלקי המגילה כלל לא מתייחס לפרק החמישי, ומשמע דפרק זה כבר אינו חלק מעיקר הקינות של המגילה, ולכן אינו בא' ב'. [ולפי הנ"ל דנדרש עניין הא' ב' משום הוראה של צידוק הדין, יבואר בזה דזה נצרך יותר בקינות העיקריות שיותר עלול להישמע בהם ח"ו צד של טרוניא].

וכן נראה מדברי הסיום של הקינה הרביעית של אני הגבר, שכלל המגילה מתייחסת לחורבן המקדש הראשון ע"י בבל, ובסיום הקינה הרביעית מבאר ירמיה נבואה על שתהיה גלות נוספת של אדום "שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ", ואח"כ נבואה על הגאולה העתידה "גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי, תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתך", ובפשטות משמע דהם כעין דברי סיום לספר קינות, ולכן מסיים בנבואה על גלות אדום והגאולה העתידה שזה סיום בדבר טוב, ועוד שמסיים בדברי עיקר שרש הנחמה ש"תם עונך וכו'" שזה עיקר הנחמה שמבינים שהצרות הם סיבת הגאולה העתידה ויעוין. ומשמע מכל זה דפרק ה' אינו מכלל עיקר הקינות וראוי להבין מה א"כ ענינו של פרק ה'.

המסדרים של סדר 'תיקון חצות' תיקנו לומר את הפרק של זכור ה' הפרק החמישי של מגילת איכה, ויש להבחין ביחס שבין הפרק האחרון לכלל הפרקים הראשונים של מגילת איכה, ולברר בענינו של פרק זה שנבחר ליקבע בסדר תיקון חצות על פני שאר חלקי מגילת איכה.

מגילת איכה נסדרה לפי סדר א' ב', ודברי רש"י בתחילת איכה.

הנה, מגילת איכה נקראת בגמ' (ב"ב דף י"ד) "ספר קינות", והיא מונה חמשה פרקים, ארבעת הפרקים הראשונים הם לפי סדר א' ב', והפרק האחרון הוא כבר לא לפי סדר א' ב'. ובענין הסדר לפי א' ב' מבואר בגמ' סנהדרין פרק חלק "אמר רבי יוחנן מפני מה לקו באל"ף ב"ת מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף ב"ת", ופירש"י שם "לקו בא"ב, שכל מגילת איכה סדורה באלפא ביתא". [ואולי ביאור העניין בזה, שהרי ירמיה אומר כאן קינות להתאונן על עוצם הצרות ובכדי שלא יישמע חלילה כטרוניא כלפי מעלה מרמז ירמיה אמירה של צידוק הדין בכך שייסד בסדר א' ב' לומר שעברו על התורה שניתנה בכב' אותיות, ובאמת שבתוך הקינות עצמם מבוארים בהדיא דברי הצדקת הדין בארוכה ובקצרה, ואפשר שבנוסף רצה ירמיה להשתית את עיקר סדר הקינות לפי א' ב' שביסודו תעלה אמירה של צידוק הדין].

והנה, רש"י בתחילת המגילה מבאר "ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש, והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם, שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת שני (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש", ובפשטות אפשר לבאר בזה דאת הקינה הרביעית חיבר לאחר שראה את החורבן "אני הגבר ראה עני", וחיבר קינה בג' אלפא ביתא כנגד ג' הקינות שחיבר

* הדברים דלהלן, נאמרו ביום ד, פרשת כי תצא לאחר תפילת וותיקין.

הפרק החמישי והאחרון באיכה ענינו תפילה גדולה מכלל ישראל להקב"ה

ובפשטות ביאור ענין פרק ה' הוא שבאמת אין זה מכלל הקינות אלא הוא תפילה גדולה להקב"ה, שאחר הרצאת הקינות מסיים הנביא ירמיה בתפילה גדולה לה' יתברך, שפותח "זכר ה' וכו' " וכל המשך דבריו הם בפנייה לה' יתברך בתפילה, עד סיום דבריו שמסיים בתפילה הגדולה "אתה ה' לעולם וכו' השיבנו וכו' ", משא"כ ד' הקינות של מגילת איכה לא נאמרו בפנייה להקב"ה.

אף בסיומו ג' הקינות הראשונות יש תפילות בקצרה

והנה, באמת אף בחלקים של שאר הקינות העמיד הנביא דברי תפילות לה' יתברך, בסיום הקינה הראשונה, "ראה ה' כי צר לי וכו' תבא כל רעתם לפניך וכו' ".

ובסיום הקינה השנייה, מבואר "קומי רוני כלילה וכו' " וזה עדיין לא תפילה אלא הדרכה לחומת בת ציון שעליה להתחזק בתפילה, ואח"כ מתחיל בתפילה "ראה ה' וכו'". והפסוק האחרון "תקרא וכו'" רש"י מפרשו שזה תיאור הצרות ולא תפילה שיקום בשונאים, אבל בתרגום מפרש שזה תפילה על ישועת ישראל ולפי"ז מפרש "ולא היה ביום אף ה'" דקאי על אף ה' בגויים כשיושיע את ישראל, ולכא"ו אף לרש"י צ"ל דהפסוקים האחרונים הם כהמשך לתפילה שפתח "ראה ה' והביטה וכו'", והראייה שמדבר בלשון נוכח לה' "הרגת ביום אפך וכו'" "תקרא כיום מועד וכו'", וצ"ע.

ובקינה השלישית לקראת סופה, מתחיל בתפילה "ראיתה ה' עותתי שפטה משפטי וכו' תשיב להם גמול וכו' תתן להם וכו' תרדף וכו'", וכבר מלפני זה פותח בהקדמה לתפילתו "קראת וכו'", ויעויין פירש"י.

ובקינה הרביעית לא מוזכר תפילה, ואולי זה משום שמסמכה לתפילה הגדולה שבחלק החמישי כנ"ל, או אפשר משום שרצה לסיים אותה בנבואה על החורבן בית המקדש השני ע"י אדום ובעיקר רצה לסיים בפסוק האחרון "תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך", שזה סיום טוב לכל הד' קינות שאף שכל כך סבלו אבל זה קידם אותם לכך שישאר רק החורבן השני של אדם ואח"כ מובטחים שיזכו לתשועת עולמים בבית השלישי שיבנה במהרה בימינו.

ואחר גמר כל הקינות מבוא' לחלק החמישי, ולפי האמור היינו שמסיים בתפילה גדולה שירחם ה' עלינו ויחדש ימינו כקדם, ולכאורה מאחר שכבר העמיד תפילות קצרות תוך כדי הקינות מה א"כ המקום לתפילה הזאת, ובפשטות אפשר לומר בזה דבסיום מתאים לבקש תפילה בהרחבה גדולה ולכן חיבר חלק גדול רק לתפילה.

משמע שתפילת זכר ה' נאמרה בנבואה לזמן חושך אריכות גלות בית שני

אבל יתכן לבאר בזה, דענין החלק החמישי הוא תפילה שנאמרה ע"י ירמיה בנבואה כנגד הדורות העתידים שיאריך עליהם כל כך הגלות הקשה שאחר חורבן בית שני גלות אדום, שכל ד' הקינות עומדים כלפי שעת הצרות והחורבן, ובסיום הקינות חיבר ירמיה תפילה גדולה שתעלה מכלל ישראל להקב"ה מתוך חושך אריכות הגלות, וזה מתאים עם מה שסיים את עיקר הקינות בסוף הקינה הרביעית בנבואה על חורבן בית המקדש השני ע"י אדום, ובנבואה על מפלת אדום שיושיע ה' את ישראל בבית המקדש השלישי תשועת עולמים, אבל ביניהם תהיה גלות ארוכה וחשובה וכנגד אריכות הדורות בציפייה לביהמ"ק השלישי חיבר תפילה זו בנבואה.

דכן משמעות הדברים מכמה הערות, א', ממה שבקינות כתב הלשון "ראה ה' והביטה למי עוללת כה", ובתפילת זכר ה' אמר, "זכר ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו", ומשמ' דכוונתו לומר שאחר דורות מהחורבן והגלות פונים בתפילה לה' שיזכור את מה שהיה לנו בעבר בעת החורבן ותחילת הגלות, והביטה וראה שאנחנו עד עתה בחרפת הגלות. ב', וכן בהמשך תפילת זכר ה', שאמר "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו", ומשמ' דלא מיירי בדור של החורבן כמו שמדבר בכל הקינות. ג', וכן בהמשך תפילת זכר ה', שאמר "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו", ולכאורה צ"ב מה נקט את השועלים לביטוי על גודל מדוה ליבנו וחשכת עינינו, והרי לכאורה הרבה יותר חמור וכואב מה שבשעת החורבן נכנסו לשם גויים ערלים ושפלים ועשו שם מעשים מאוסים, אלא משמע שאין הכוונה בזה שעצם הליכת השועלים הוה סיבה להגדלת הכאב, אלא הכוונה כאן היא שהליכת השועלים היא הוכחה על אורך הגלות, ששועלים מהלכים רק במקום שכבר שמם זמן רב מאד, וביטא הנביא כאן את הכאב מהמצב של אריכות הגלות

"על הר ציון ששמים" עד ש"שועלים הלכו בו". ד', וכן בהמשך תפילת זכר ה', "אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים", שזו תפילה העולה מתוך חושך אריכות הגלות דור אחר דור, ויש הסתר פנים, ועל כך פונים להקב"ה שהרי האמת היא שאף שאין רואים את הנהגתו בגילוי אבל "אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור" ומתחננים "למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים". ה. וכן בסיום התפילה הגדולה שמעמיד תחינה "השיבנו ה' אליך ונשבה חדש ימינו כקדם", שהרי שלכאורה זו תפילה מחודשת מאד, שהרי באמת המהלך המתבקש באופן הפשוט הוא שמאחר שה' החריב ביהמ"ק והגלנו עבור עוונותינו עלינו לשוב אליו בתשובה שלימה ועי"ז לזכות לגאולה השלימה, וכך באמת היה בגלות בבל, וא"כ איך שייך לבא בכזאת תפילה להקב"ה שהוא ישיבנו אליו, ומשמע שתפילה מחודשת זו באה מתוך מצב אריכות גלות בית שני דור אחר דור ועדיין לא נגאלים, וזה מורה שקשה מאד על כלל ישראל לזכות להתעורר מעצמם בתשובה שלימה שיזכו על ידה בגאולה השלימה, וכנגד זה תיקן ירמיה בנבואה לתפילה זו שתעלה מכלל ישראל להקב"ה שיעוררם הוא לשוב אליו.

ביאור הכתוב "על זה היה דוה לבנו וגו' " לשיטת התרגום יונתן

והנה, בחלק החמישי לקראת סופו מבואר "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו" "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו", ובתרגום יונתן מבא' דעל זה הכונה לבית המקדש ועל אלה הכונה לעם בני ישראל שהלכו בגלות, ולפי"ז המקרא שממשיך אח"כ על הר ציון וכו' זהו כלפי העל זה, אבל העל אלה לא קאי כלפי קרא דלבתריה אלא כלפי כל משנ"ת עד עתה.

ומבואר בזה שיש ב' חלקים בצער הגדול, האחד חורבן ביהמ"ק בפני עצמו, שהיה אפשר שרק יחרב ביהמ"ק ולא ילכו בגלות ולא ירבו הצרות וההריגות כל כך, וזה שהלכו בגלות וכל כך הושפלו והוכו ונהרגו הוא חלק שני בצער הגדול.

וידוע לבאר במה דאיתא בחז"ל גבי המקרא ד"על מה אבדה הארץ" שהוא משום שלא ברכו בתורה תחילה, דלכא' הא ביארו חז"ל דהיו סיבות אחרות לחורבנות,

בבית ראשון היו ג' עבירות ובבית שני היתה שנאת חינום, אלא הביאור דהסיבות האלו הם רק שיחרב הבית אבל מה שנענשו בגלות מהארץ זה עונש נוסף ומסיבה אחרת, וזה כמשמעות התרגום יונתן הנ"ל, ויעויין. (ויעויין בקינות לת"ב קינה ל"ט מרבי אשר הכהן שג"כ מעמיד לב' אלו החלקים בנפרד, שפותח "ציון תקונינו על ביתך אשר נשרף", "צרחי במרר עלי שממות גפניך").

ביאור הכתובים "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו" לפי משמעות שיטת דש"י

אבל מרש"י לכא' משמ' שביאר בזה באופן אחר, דרש"י פירש "על זה היה דוה לבנו וגו', על המפורש במקרא של אחריו על ששמים הר ציון ושועלים הלכו בו", ומדלא חילק רש"י משמע דכוונתו לפרש דכל המקרא קאי על המפורש אחריו ואף הא דועל אלה חשכו עינינו, (ואולי לפי רש"י יתפרש בחילוק ד"על זה" "ועל אלה" דעל זה קאי על הר ציון ששמים ועל אלה קאי אשועלים הלכו בו).

ולפירוש רש"י בזה משמע דכוונת אלו הכתובים היא להעמיד אמירה מיוחדת מאד מכלל ישראל להקב"ה, שהרי מתחילת תפילה זו הרחיב בתיאור החרפות והצרות הגדולות שהיו לכלל ישראל בחורבן ובגלות, וכלפי כל אלו הצרות מצדיקים ישראל את הדין "אוי נא לנו כי חטאנו", ואומרים להקב"ה שהן אמנם שהיו לנו כ"כ הרבה צרות וחרפות והם אכן כואבים לנו ואנו מתפללים גם עליהם, אבל כל זה לא מביאינו לתוקף מדוה הלב וחשכת העיניים, שמדוה ליבנו וחשכת עינינו הם רק "על זה" ו"על אלה", דהיינו "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו", המצב שגלינו מעל שולחן אבינו ואיבדנו את בית חיינו וביטור הצער על חילול שמו יתברך שביתו עומד משמים, וא"כ הדגשת על זה ועל אלה באה לאפוקי משאר כל הצרות שהוזכרו לעיל.

ויש מקום להעיר על הדברים, דהא אף מקודם לכן ממש נזכר "נפלה עטרת ראשנו", והכוונה בפשטות היא לבית המקדש וכדביאר האבן עזרא, וא"כ איך אפשר לבאר את הנ"ל בפירוש רש"י דעל זה ועל אלה קאי לאפוקי למבואר לעיל מיניה. אבל לכאורה יש לבאר בזה, ד"עטרת ראשנו" היא הבחינה של הכאב על החרפה וההשפלה שהיתה בחורבן ביהמ"ק, שהוא היה גם העוז והתפארת (הדגל) של האומה בעיני כל העולם ואין זה

החלק של הקירבת ה' שנחסרה לנו בזה, ולכן בחינה זו של "עטרת ראשינו" נכללת בשאר כל מיני הצרות שהוכינו שעל כולם אנו מצדיקים את הדין "אוי נא לנו כי חטאנו", ועל כולם אנו אומרים כי אינם עיקר מדוה לבינו וחשכת עינינו ביחס למצב של "הר ציון ששמים שועלים הלכו בו.

הבחנה נוספת בין פרק ה' לבין הקינות הראשונות

ויש להבחין בחילוק נוסף שנראה בין פרק ה' דאיכה לבין הד' קינות, שבכל חלקי הקינות עיקר העסק אינו בכאב של העדר קירבת ה' בביהמ"ק וחילול שמו יתברך, שהקינות עוסקים לכאורה רק לתאר את עוצם הצרות והמכות והחרפות שהיו לישראל ותיאור גודל החרון אף שהיה מה' על ישראל, ובמקומות שמזכר בקינות עניין חורבן המקדש הוא מוזכר ביחס לתיאור החרון אף שהיה מה', ובעיקר זה מוזכר בקינה הב' "ולא זכר הדם רגליו ביום אפו", "ויחמס כגן שכו שחת מועדו", "ונח ה' מזבחו נאר מקדשו", ובקינה הרביעית "כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון". וכן התפילות שבסיומי הקינות הם תפילות שמתייחסים רק לנקמת ה' בגויים, יעויין. ורק בחלק החמישי יש התייחסות לכאב ולחסרון הגדול והעיקרי שיש בחורבן בית המקדש, וכן התפילה שבחלק החמישי היא לא על הנקמה בגויים וההצלה מהצרות בלבד, אלא כוללת כלפי כל הריחוק מהשכינה שיחדש ימינו כקדם, וצ"ע.

בביאור מה שתיקנו לומר בסדר תיקון חצות את פרק ה' דאיכה על פני שארי הקינות הראשונות

והנה, בתיקון חצות הנקרא תיקון רחל, מובא לומר לפרק ה' דאיכה "זכר ה'", ולכא' היה מקום לתמוה מדוע לא בחרו לומר לאחד מהקינות הראשונות שהם לכא' קינות המתארות באופן הרבה יותר מעורר לצער ולכאב, ובפרט שכפי שנתבאר החלק של "זכר ה'" משמע שאינו ממש מכלל הקינות, ועכ"פ אף אם זה כן מכלל הקינות מ"מ הראשונות לכא' יותר חזקות.

והנה, עניין תיקון חצות לכא' יש בו ב' חלקים, האחד עצם ההתעוררות בצער על חורבן ביהמ"ק וביציפייה לבניין ביהמ"ק, וכמבוא' בשו"ע או"ח סי' א' סעיף ג' "ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בה"מ", ומקורו

בכתוב בתהילים "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני וכו'", ובגמ' סוכה איתא ד"ציון היא דרש אין לה מכלל דבעי דרישה", והחלק השני הוא התפילה להקב"ה, וכדברי הכתוב באיכה בקינה הב' "קומי רני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה' וכו' ". והחלק של ההתעוררות לצער הוא נדרש בעיקר כלפי חורבן בית המקדש ולא כלפי הצרות והגלות, שצריך להתעורר בדרישה וציפייה להשבת השכינה בתוכינו בביהמ"ק והרמת וגילוי כבוד ה' יתברך בעולם, ואמנם ודאי שכל צרה של ישראל בכלל ובפרט הוא ג"כ חסרון בקירוב הראוי להקב"ה ובכבוד ה' יתברך ששמו נקרא עלינו, מ"מ עיקר ההדגש הוא כלפי בית המקדש. והחלק של התפילות להקב"ה בפשוטו משמע שהוא תפילות בכללות הן על הביהמ"ק והן על הגלות והצרות, שהכתוב הנ"ל "קומי רני בלילה" ממשיך "שאי אליו כפיך על נפש עוללך וכו'", וצ"ע.

ולפי משנ"ת בפרק ה' דאיכה, יש לבאר דהא דתקנוהו בסדר של תיקון חצות הוא משום החלק של התפילות להקב"ה, שכן פרק זה חיברו ירמיה בנבואה לדורות שתעלה התפילה הזאת מישראל להקב"ה מתוך חושך אריכות הגלות.

והנה, בתיקון חצות (תיקון רחל) מובא לפתוח בב' פרקים בתהילים, הראשון "על נהרות בבל", והשני "מזמור לאסף אלקים באו גויים וכו'", ואח"כ לפרק ה' דאיכה "זכר ה' ", ולכא' פרק ד"על נהרות בבל" הינו כעין קינה שרק בסופו מסיים בתפילה וזה דוגמת קינות דאיכה, ופרק ד"מזמור לאסף" הוא תפילה שלכא' מתייחסת בעיקר לחלק של הגלות והצרות ושיקום ה' נקמה בגוים (וכבר נתבאר בעה"י שהחלק של התפילה מסתבר שעניינו לא רק כלפי חסרון ביהמ"ק), ופרק ד"זכור ה' " הוא כולו תפילה ובה מבואר בעיקר את התפילה על ההתקרבות להקב"ה שלא נעזב ממנו ושישיבינו אליו כקדם.

ומה שלא תיקנו לומר לד' הקינות של איכה גם כן משום החלק של ההתעוררות לצער, אפשר לבאר בזה כהנ"ל דהעיקר הוא ההתעוררות בצער על חסרון בית המקדש לדרוש את ציון בבנינה, ודבר זה פחות מבואר בקינות דאיכה, ותיקנו לומר לפרק בתהילים "על נהרות בבל" (קלוי) ששם מודגש הצער על חורבן ציון ודרישת ציון

בבנינה. ויעויין בפירוש המלבי"ם בתהילים (שם), שמבאר המלבי"ם שם דהכונה להדגיש שהבכייה והגעגועים שיש לעם ישראל אינו קושי הגלות בגשמיות אלא "על האושר הרוחני שנאבד מאתנו", ויעו"ש עוד.

וא"כ עלינו להתחזק בתפילה הגדולה של "זכר ה' " שתקנה לנו ירמיה הנביא שנתפלל בה ציון ברחמים רבים.

לפניו יתברך מתוך חושך אריכות הגלות "אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם" ונזכה שיחיש ה' לגאלינו בקרוב, ותחזינה עינינו בשוב ה' ציון ברחמים רבים.

"על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים..." (ישעיה ס"ב)

ואם כן מבואר בדברי חז"ל בדברים ברורים, שחסרון בביקוש ובדרישה לבנין המקדש הוא סיבה ח"ו לעיכוב הגאולה, ולעומת זה ההתחזקות באבלות ובדרישה לציון בבניינה היא סיבה עיקרית להחשת הגאולה.

ואפשר שעניין זה נכלל בכוונת דברי הגמרא בסוכה "ציון היא דרש אין לה מכלל דבעי דרישה", שיתכן שאין הכוונה כאן כלפי עסק האבלות והדרישה לציון המחוייב מצד עיקר עבודת ה', יראתו ואהבתו יתברך, אלא המכוון כאן כלפי הצורך מצד ציון בעצמה, שהקב"ה קבע ששיבת ציון ובניינה כרוכה בדרישה אותה.

"שפכי כמים לבך נכה פני ה'". (איכה ב')

והנה בד בבד עם עסק האבלות יש את הצורך בהתעצמות בתפילות ובקשת רחמים ותחנונים, ולעיל הובא באור המצודות שמעמיד את עיקר עניינם של "השומרים" כלפי עסק האבלות והכבי על ירושלים אמנם ברד"ק מבואר באופן אחד ע"ד המצודות בענין השומרים, אך מעמיד הדגש כלפי התפילות, "כי השומרים הם אבלי ציון שמתפללים ביום ובלילה על ירושלם, אל דמי לכם לא יהיה לכם דמי ושתיקה ויתפללו לפניו תמיד ושפכו לפניו לבבכם עד יכונן ירושלם וכו'".

עמק עכור ל'פתח תקוה'

ובנביא הושע ב' מבואר "ונתתי וכו' ואת עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים", ופירש"י שם וז"ל "ואת עמק עכור, עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך אותן צרות נתן לב לשוב אלי. וענתה שמה וכו' כימי נעוריה, שישבה במצרים ימים רבים. וכיום עלותה וגו', שצעקה אלי ממצרים מתוך שיעבוד וגאלתה כן גם עתה".

דיבוי הצרות רח"ל אפשר שסיבתם מחמת חסרון בדרישת ציון

ואיתא בחז"ל במדרש תהילים ז' ומובא ברד"ק בסוף ספר שמואל, וז"ל "ובדרש, כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בית המקדש, והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליטע בפיחם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם, אכ"ר סלה."

וידועים דברי היעב"ץ [דיני ת"ב חלון ו' טז'] אשר כתב, "אלמלא לא היה אלא עון זה בידינו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי די להאריך גלותנו והיא בעיני הסבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורנו על צווארנו נרדפנו לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותינו ענינו ומרודנו לפי שיצא האבל הלז מלבנו..." ויעו"י ש' עוד.

מבואר בדברי הנביא ישעיה ס"ב, "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ד' אל דמי לכם. ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ"

ובאר המצודות בכוונת המקרא ואלו דבריו: "על חומותיך, על עסק חומותיך. הפקדתי שומרים, אלה השומרים כינוי על אבלי ציון שאין להם עסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם זזים מן מהשמירה, והוסיף לומר כל החיום וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישון ביום ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה. תמיד לא יחשו, אינם שותקים בשום זמן, וכפל הדבר במילות שונות. המזכירים את ד', כאילו הנביא מזרזם לומר להם אתם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בנינה, לא יהא שתיקה לכם אלא התאבלו והזכירו את ה'. ואל תתנו דמי, לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה, אלא תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובסיסה, וישים אותה לפאר ותהלה בקרב הארץ".

עסק האבילות מחוייב מעיקרי עבודת ה' יתברך

והנה, חובת האבלות והצער על החורבן וירושלים, היא יסודית ומחוייבת מעיקרי עבודת ה' יתברך, שכן מיראת ה' ואהבתו יתברך יש להתעורר לכמיהה וצימאון לשובו לציון, להשרות שכינתו עלינו, שנהיה אז בנים הסמוכים על שולחן אביהם, וכן מחוייב להתעורר לכאוב את צער השכינה וצער כנסת ישראל מחורבן המקדש והגלות המר, וכמפורש בדברי השו"ע או"ח "ראוי לכל ירא שמים להיות מציצ ודואג על חורבן בית המקדש".

בנוסף להתחזקות בדרישת ציון היא עיקרית כסיבות החשת הגאולה

אך כאן אנו למדים, דעניין האבלות והדרישה לציון הם עיקריים בסיבות החשת הגאולה, שלכן הנביא קורא ומזרז להתעצם בעסק האבלות על ציון והדרישה לבנינה, בכדי שבכך יזכירו את ה' ויחיש לכונן את ירושלים לפאר ותהלה בקרב הארץ.

ועניין זה מפורש בדברי חז"ל בילקוט איכה כפי שמביאם החפץ חיים במאמר ציפית לישועה פ"ג וז"ל, "בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמא אין חזרה לבנים והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם ניגאלים שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאום ד' ושוב בנים לגבולם"

ומבואר בחז"ל עוד, שאם חלילה חסר ביקוש לבניין ביה"ק זה גופא סיבה לעכב את הגאולה ח"ו, שמבואר בנביא הושע ג' "אחר ישובו בני" ובקשו את ה' אלוקיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים" ומובא ברש"י שם מדברי חז"ל בזה (מדרש שמואל פרשה ג') "אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלושית הד"א הוא דכתיב אחר ישוב בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואף דוד מלכן כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש".

"ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ"